

La fira de Sant Bartomeu de Solsona amb l'esguard del metge Falp i Plana

Enric Bertran Gonzàlez

*Dels plans d'Olius als de Solsona arriba
pel camí del Fossar la comitiva,
quant tròven la capella que hi té Sant Honorat.
—¿Què tal la venda? A un firetà fa'l guía,
y èll que ab sos bòus se'n torna a la masía.
—¡Psè! li respòn, enguany no s'ho valía,
¡tots malehim la fira, però hi tornèm de grat!¹*

1. Mots preliminars

Aquest treball mira de descriure la fira de Sant Bartomeu, que es reunia a Solsona el 24 d'agost, a partir del poema *Lo Gèni Catalá* del metge Josep Falp i Plana. De primer, es fa un breu repàs de la biografia d'aquest personatge, per copsar-ne la polièdrica personalitat i la vinculació familiar a Solsona, així com una llambregada a la seva obra literària relacionada amb aquesta ciutat. Tot seguit es fa una presentació del poema citat, que conté un capítol dedicat a descriure la fira de Sant Bartomeu. Fet això, s'ensenyen uns quadres amb la informació significativa de la fira, un cop esporgat el text del poema de tot allò que no és rellevant per a la fira. Finalment, algunes d'aquestes referències es contrasten amb dades de vendes de bestiar, efectuades amb data 24 d'agost, extretes dels llibres-registre de ramaderia que havien de dur els ajuntaments d'Olius i Solsona, d'acord amb la legislació de l'època. Es fa, al capdavall, una descripció

1. Primera estrofa del *Cant Quint*. *La fira de Sant Bartomeu*, de *Lo Gèni Catalá*, p. 12.

geogràfica de la fira de Sant Bartomeu, parant atenció al gènere exposat i a la procedència de firandants per dibuixar-ne l'àrea d'irradiació, sense deixar de banda el caire festiu d'aquest esdeveniment. I es tracta de fer-ho a partir d'una font literària, prenent les cauteles necessàries, però sabent que és l'única de què un disposa fins a hores d'ara, atesa la infructuosa recerca de memorials i de reportatges periodístics. Perquè, tal com assenyala Joan Nogué,² “tot i la seva gran càrrega d'imaginació, creació, ficció i emoció, la literatura és un mirall, un petit microcosmos de la realitat.”

2. Josep Falp i Plana i *Lo Gèni Català*

Hom trobarà àmplies referències biogràfiques de Josep Falp als treballs de Corbella (1984), Escudé *et al.* (1995) i Guerrero (2000). De la seva lectura, extractem una biografia bàsica: Josep Falp i Plana (Barcelona,³ 1873 – Tarragona,⁴ 1913) es llicencià en medicina a la Universitat de Barcelona en 1894 i s'hi doctorà

Figura 1. Josep Falp i Plana
(Fototeca.cat)

en 1898. Adscrit de ben jove al corrent higienista, que mai no abandonà, de primer, s'encaminà cap a l'homeopatia i la hidroteràpia, però aviat esdevingué un actiu propagador de l'ideal vegetarià: fundà la Lliga Vegetariana de Catalunya i dirigí la *Revista Vegetariana de Catalunya*.

Home de personalitat multicairada, ocupà el temps en activitats científiques, literàries i polítiques. Falp i Plana signà articles sobre temes de salut, dictà conferències de divulgació de temes mèdics, conreà la poesia i el periodisme, fou fabricant de productes naturals, i milità a la Lliga Regionalista i al Foment Autonomista Català. Va ser un home de fermes conviccions cristianes, que el dugueren a presidir la Congregació Mariana de Barcelona,

2. Citat per Tort: 1991, p. 153.

3. La *Gran Enciclopèdia Catalana*, a l'entrada corresponent, dona Solsona com a ciutat nadiua del metge Falp. Nosaltres hem seguit Joan Obiols, qui transcriu la partida que en certifica el naixement a Barcelona, al pròleg de l'edició en català de la *Topografia mèdica de Solsona...*, p. 10-11.

4. Els tres autors suara esmentats donen Barcelona com a lloc on morí el Dr. Falp. Joan Obiols, al pròleg citat (p. 15), escriu que morí a Tarragona, el 4 d'octubre de 1913, en tornant de València, on havia anat a fer proselitisme de l'ideari vegetarià. La confusió deu venir perquè l'acte del sepeli se celebrà a Barcelona.

de decidit compromís amb la defensa de la llengua catalana i amb la divulgació de l'esperanto, i un dels defensors de la causa de mossèn Jacint Verdaguer.

Entre la diversa bibliografia de caire científic de Josep Falp i Plana, paga la pena citar la *Topografia mèdica de Solsona y distritos adyacentes*, premiada per la Reial Acadèmia de Medicina i de Cirurgia de Barcelona (1900) i glossada per Bartrina i Coromines (2001), en ocasió de la presentació de la reedició en català. A part de les qüestions mèdiques, com és ara un rellevant estudi de l'impacte de la feridura a la comarca, val a dir que aquesta monografia constitueix un acurat estudi de la demarcació de Solsona, que aborda amb solvència aspectes geològics, geogràfics, meteorològics, biogeogràfics, demogràfics, antropològics, etnogràfics i històrics de la vall del Cardener. Aquest llibre inclou transcripcions de les ordinacions del mostassà de Solsona (1434 i 1590), del llibre de l'Hospital (1544) i del llibre del morbo (1651 i 1676), de rellevant interès per als estudiosos.

A través d'aquesta obra, resta ben palesa la vinculació de Josep Falp amb Solsona, d'on era natural la seva mare i el seu avi Esteve Plana i Figueras, metge i alcalde de Solsona, pel qual sentia una gran admiració (Escudé *et al.*, 1995, p. 45). Aquesta admiració es converteix en reconeixement a l'adreça de la *Topografia mèdica de Solsona...* (Falp 2000, p. 21), mitjançant la qual dedica l'assaig al seu avi matern, de qui aprofita les dades recollides sobre el còlera i la feridura al Solsonès. Aquests vincles familiars feren que el metge Falp i Plana, malgrat residir a Barcelona, fes llargues estades a Solsona.⁵ La procedència empordanesa de son pare, fill de Roses i enginyer de professió, sembla que l'influí menys. Cal dir, però, que un besoncle per via paterna, Antoni Falp i Domènech, realitzà, també, estudis sobre el còlera i arribà a cirurgia de les Guàrdies Imperials Russes (Escudé *et al.*, 1995, p. 43). El record dels avantpassats metges devien influir en major o menor mesura en la vocació mèdica de Falp i Plana.

La seva dèria per les lletres el menà al camp de la poesia, on signà *Lo Gèni Català*. Malgrat que no hem cercat proves directes d'influència literària verdagueriana en aquesta obra, no podem deixar d'apuntar que el metge Falp fou un dels facultatius que atengué Mossèn Cinto en la seva malaltia i que arribà a travar-hi amistat (Corbella 1984, p. 218). Pensant en el *Canigó* i salvant totes les distàncies, hom troba un paral·lelisme clar quant a la intenció de desvetllar l'interès del lector per un país concret. El Pirineu, en el cas de Verdaguer, i la vall del Cardener, pel que fa a Falp i Plana, són territoris trepitjats i coneguts pels respectius autors a través de moltes excursions. La inclusió d'un mapa topogràfic desplegable i les notes explicatives sobre els diversos aspectes tractats són altres dues coincidències amb l'afany divulgador del poeta de Folgueroles.

El poema té una caire nacionalista que ja s'entreveu a les clares al títol *Lo Gèni Català* i que resta prou palès en ocupar-se de l'opressió soferta per Catalunya. També hi és significativa la inclusió sovintejada d'estereotips, que no tractarem

5. N'és testimoni la placa que ho recorda a la casa número 12 de la plaça de Sant Joan.

ací; valgui'n, però, un exemple: *Molt ben parlats ab deixos de cultura / y pel negoci llestes com una fura / los vigatans no hi manquen* [a la fira].⁶ En qualsevol cas, la temàtica patriòtica i el caràcter èpic del poema semblen no deixar gaire marge al dubte. Falp estava convençut que la poesia és una arma en mans del poeta, que “és el primer en despertar l'ànima adormida del poble reivindicant les seves llibertats històriques” (Escudé *et al.*, 1995, p. 45). El poema, amarat de lirisme, espiritualitat i catalanitat constitueix “un cant al progrés, molt d'acord amb l'espirit inflammat de començaments de segle” (Corbella, 1984, p. 217).

Lo Gèni Català és el relat d'una ‘*excursió industrial*’, en paraules del mateix Falp, realitzada per un metge, amb vena de poeta –*alter ego* de Falp, segons alguns⁷–, i un enginyer –hi ha qui hi veu la influència de son pare–, a les acaballes d'agost de 1902, que recorren, amb tartana i a cavall, la vall del Cardener, sortint de Manresa, on han arribat amb tren des de Barcelona, fins a les fonts d'aquest riu, a la Vall de Lord, amb un itinerari que els porta a Cardona, Solsona i Sant Llorenç de Morunys. Les descripcions de l'autor van des de la geografia física a les activitats humanes: agricultura, ramaderia, fonts d'energia i indústria, comerç i vies de comunicació.

L'obra traspuja un profund coneixement de les contrades visitades, així com de les seves gents i els seus costums. I constitueix, ensems, una prova fefaent de l'erudició de l'autor, palesa en un munt de referències culturals de tota mena i, pel que ens interessa ara i aquí, geogràfiques en particular, de vegades acompanyades de breus descripcions, així com en un nombre exhaustiu de citacions de personatges clàssics –grecs i llatins–, religiosos, històrics, científics –en especial, del camp de la medicina– i de la política i la cultura de la seva època (Guerrero, 2000, p. 187-188). Res no és aliè, doncs, a l'esguard del metge Falp. D'aquest tarannà curiós sorgeix un personatge capaç d'aprofundir en diversitat de temes, d'esdevenir un home culte, malgrat que va sortir de Catalunya en comptades ocasions.

El coneixement que té el Dr. Falp de la comarca del Solsonès és abassegador, tal com es desprèn de la lectura de la seva *Topografia mèdica de Solsona...* i com demostra Lluís Guerrero a través d'un ampli –però no exhaustiu, per innecessari– inventari dels topònims de *Lo Gèni Català*, perquè “l'havia trepitjat moltes vegades i amb gran afany de sentir-se part de la terra que l'envoltava, el seu petit gran món d'arrels maternes, fins el punt de tenir la necessitat de cridar-la pel seu nom” (Guerrero 2000, p. 189-190): la *comarca del Cardener*. Aquesta estimació per la comarca li ve de jove, quan, encara estudiant de medicina, als “captarts de primavera y d'istiu”... “matava hores y mes hores assentat á les escales de la Creu de Sant Joan,⁸ sobre l'herbey de les Passeres-Altes ó demunt

6. *Lo Gèni Català*, p. 183.

7. De fet, Falp fa recordar fets al metge-poeta protagonista que podien ben bé ser records propis: *A ca l'oncle la vèya aquesta nina / adés quant per la festa solsonina / hi pujava's estius* (p. 198).

8. Creu de terme a l'est de Solsona, des d'on es gaudeix d'una àmplia panoràmica de la ciutat.

els fanassos de les margeres del Vinyet, escrivint versos y mes versos...”, com relata el prevere Josep Espel al periòdic *El Montañés* (27-VII-1906, p. 1).

Lo Gèni Catalá s'estructura en onze cants, precedits cadascun d'un sumari que informa al detall del contingut del capítol, amb aclariments a peu de pàgina i notes al final que demostren la pregona coneixença de la contrada de part de l'autor. El llibre conté un mapa topogràfic desplegable i prop de quaranta fotografies d'Adolf Mas. El poema, de més de vuit mil versos, està escrit en català prefabrià i construït únicament amb estrofa mistraliana, dita així perquè fou l'emprada per Frederic Mistral al poema *Mirèio*, publicat en 1859, en provençal. Es tracta d'un grup de set versos amb rima AABCCCB, en el qual el tercer i setè vers són més llargs que els altres:

*Dels serrats pirinènchs cap al migdia,
còm un braç que estiránsen se'n desvía,
la Torreça baixa que té per contrafort
lo cim del Castell-vell: còm barbacana
èlla cenyèix la solsonina plana
y de sos bòscos la verdor llunyana
se fòn ab la Ribera que al Cardoner fa pòrt.⁹*

La seva publicació generà certa controvèrsia en el món de les lletres, tal com apunta Corbella (1984, p. 218): “L'autor fou combatut en part per la qualitat literària de l'obra, però la majoria valorà de manera principal i positiva la intenció patriòtica de Falp.” Entre les crítiques més dures hi ha la publicada a *L'Ideal* (3-VII-1906), on es diu que Falp és un bon versificador i un bon amant de Catalunya, però no un poeta, perquè sinó no hauria emprat el nom de poema per a un llibre innocent (Escudé *et al.*, 1995, p. 45). Val a dir, tanmateix, que la seva sortida a la llum fou saludada amb una carta laudatòria pel mateix Frederic Mistral: “... he llegit ab plaer y sorpresa ‘Lo Geni Catalá’, aquet poema extraordinari que introduueix en la forma épica materies poch habituades á ser cantades ab la lira... Jo us donch ... l'enhorabona per l'abundancia de vostres fórmules literaries y de vocables inédits que veu ingerit en el curs de la poesia catalana y us donch l'enhorabona també per la passió que inflama vostres onze cants ... Gracies pel gran honor que haveu fet á l'estrofa mistraliana y tots els meus anhels per l'èxit de la vostra obra patriòtica!” (reproduïda a *El Montañés*, 14-VII-1906, p. 2).

En qualsevol cas, la publicació de *Lo Gèni Catalá* fou prou reeixida com perquè els seus amics i coreligionaris obsequiessin Falp amb un banquet a la Maison Dorée de Barcelona (*El Montañés*, 1-XII-1906, p. 3), on assistiren una seixantena de comensals, entre els quals “las personalidades más salientes del actual renacimiento literario catalán.” (notícia apareguda a *El Correo Catalán* el 3-XII-1906, i reproduïda a *El Montañés*, 5-I-1907, p. 1.)

9. *Lo Gèni Catalá*, p. 178.

3. El *Cant Quint*. La fira de Sant Bartomeu

A Solsona, la fira no era només una activitat comercial, era un esdeveniment social que formava part de la consciència col·lectiva. Amb el pòsit dels anys, va acabar sent-ne un tret d'identitat. *A Solsona es feia una fira cada mes*, diu encara avui la gent gran de la comarca, des que en deixà constància escrita Martí Seubasembrada (1931), quan se n'hi aplegaven una dotzena l'any, al primer terç del segle passat. Falp deixa prou clara la transcendència d'aquesta activitat mercadera a Solsona:

*Mercats y fires, vetaquí sa vida,
lo que a ses tendes y carrers convida
ab l'enrenòu del tráfech y li esbargèix la sòn;
donchs llevat dels de l'art gavinetera
no mès lo negociant hi fa carrera
y aquèll que al bòsch, fusta o carbó adinera
per fer anar los carros del capdemunt del Pònt.*¹⁰

El capítol cinquè, *La fira de Sant Bartomeu*, és un retrat etnogràfic d'aquesta fira, que descriu els firaires, l'ambient de la diada, els carrers i les places de la vila, així com diversos elements del folklore solsoní. Sobre la vàlua d'aital retrat, un pot llegir al setmanari local *El Montañés* (8-VI-1906, p. 1) uns mots que no deixen marge al dubte: "La fira que allí's descriu es la nostra fira, no hi sobra ni hi manca res; y'ls mes petits detalls hi están ben seleccionats..." I per si no n'hi ha prou per reconèixer el saber del metge Falp, aquest fa, amb quatre mots ben triats, aquesta descripció de la funció mercadera de Solsona: "La seva situació estratègica que l'ha feta un centre táctich durant les guerres passades, li permèt servir de mitjansera entre'ls pagèsos de l'alta montanya y'ls vilatjans de per vall, bescambiant ab los mercats que celebra dos còps a la setmana y ab les fires una vegada al mès los productes d'uns y altres."¹¹

Amb aquests avals, hom pot considerar valuoses les referències a la fira contingudes al poema i gosar d'utilitzar-les per reconstruir l'ambient del 24 d'agost de 1902. Per fer una primera aproximació a aquesta informació, hem esporgat el sumari que precedeix el *Cant Quint*, per llevar-li tot el que té a veure només amb la trama argumental de la relació dels excursionistes i diversos personatges de Solsona, així com d'altres elements sense connexió directa amb la fira de Sant Bartomeu. El text resultant és aquest:

*Pòch avants d'arrivar a Solsona pel camí d'Olius, tròven los excursionistes alguns
fretants que ja plèguen de la Fira.- ...Panorama del firal al vòlt de la ciutat.*

10. *Lo Gèni Català*, p. 181.

11. *Lo Gèni Català*, fragment de la nota 1 del *Cant Quint*, p. 207.

En Lluís vèu allí aplegats per la fira los pobladors de les diferents comarques de Catalunya mostrantli llurs trets distintius...- Los excursionistes miren, al passar pel Pònt, los remats acampats baix a la Ribera.- ... Després de vèure a la Plaça Major lo mercat ... determinen anar a seguir la fira sortint de les muralles pel Portal del Travessèt.- Lo bestiar de pèl.- Los gitanos.- ... Lo vestuari y les mòdes dels pagèsos.- Les taules de la fira al Portal del Castell y les parades del Passèig dels Caputxins.- Los bòus y les tendes del pá-y-trago al Camp.- Fadrins y fadrines.- Dispersió dels firetans.- ... Aspècte de la Placèta [de Sant Joan] y mohiment de firetayres pòch avants de caure les primeres gotes...

Algunes de les estrofes del *Cant Quint* contenen una generosa informació sobre la fira de Sant Bartomeu. Serveixi de mostra la següent, que parla d'on vénen i com van vestits els pastors que fan cap a la fira i de la procedència i abillament dels negociants amb qui fan tractes:

*Ab lo çarró, el gayato, la çamarra
y'l goç d'atura de peluda barra,
d'Odèn, Busa, Canalda y Gósol hi ha'ls pastors,
qui tenen a l'entorn fent remèsa
los negociants que pugén a èixa emprèsa
de Vich, de Barcelona y de Manrèsa
lluhint gorres y bruses de fosquejants colors.¹²*

És per això que s'ha fet un buidatge i s'ha classificat la informació en quatre apartats: procedència dels firaires; parades i botigues, gènere exposat o comprat, i emplaçament; el que hi fa la gent, a fira; i vestimenta.

Taula 1. Informació sobre la fira de Sant Bartomeu al *Cant Quint*

Procedència dels firaires

pastor calmós ... del Pirinèu
eixurits sardans
... del Montseny y les Guilleries
solsonins d'ayre flemàtich y còs esbelt
ampurdanès simpàtich
los vigatans ... actius y emprenedors
los qui fan desde Berga a Barcelona l'industria y l'art agrícola florir al Llobregat
los cap-torrats de Llèyda, els segarrètes y'ls del Pla d'Urgell
la gent de Rèus y Valls
la gent de Tarragona
d'Odèn, Busa, Canalda y Gósol hi ha'ls pastors
negociants ... de Vich, de Barcelona y de Manrèsa
tiuranèsos ... pagèsos
gallynaires arriats de Manrèsa

12. *Lo Gèni Català*, p. 185.

Parades i botigues, gènere exposat o comprat, i emplaçament

remades de cabres y d'ovelles, acampades devall les pollancreres del riberènc fundal còrns plèns de fruites [a la **plaça Major** o del Mercat]¹³
quincalles, plats, olles i garbells [a la **plaça Major** o del Mercat]
un anell ... un rellòge ... un volant [a la **plaça Major** o del Mercat]
los porcells [a la **plaça Major** o del Mercat]
la feram i els ous [a la **plaça Major** o del Mercat]
teles i percales [a la **plaça Major** o del Mercat]
unes cabretes en lo repeu d'una codina [al **vall del Travesset**]¹⁴
del Call d'Odèn les eugues volanderes [al **vall del Travesset**]
esmolèts y paraguayres, romancers, saltimbanquis y pellaires gitanes¹⁵ *que puntes, lentiqüeles, quincalles, panerèts vènen y tèles*
baix l'arbrèda dels Caputxins *la llarga enfilareda d'uns entaulats de fira*
fora la barraca té penjats ... conills a les grabelles y llonzes de moltó; i fregèix sanch y fetge, la porrona omplenant de mistèla
los bous de testes banyagayres y'ls animals de sella al cóm [de la font de la **plaça de Sant Joan**]¹⁶ *bèguen millor*
los qui a la plaça [de Sant Joan] vènen blat, trumfes y llegum
a cal Forner, ensarrien pà blanch y útils arnésos a cal Basté [ran la **plaça Sant Joan**]
carrèga al ruch un arrèu nòva a casa del Manyà [a tocar dita **plaça**]
sòu al darrera de les Fònts la brèga del Manescal que de ferrar no plèga

El que hi fa la gent, a fira

mirotejant
escatint en animat col·lotge ... el preu
alleugerint la pòtja dels quartos
vèndre *los porcells*
omplint-ne [d'ous] **els argadells**
moltes històries se contarán avuy
fan memòries d'aplechs, de batèigs, entèrros, casòris
han esment de la darrera mòda y la collita
per l'altra fira's donen cita
renillen [les eugues] enfront dels miradors
gitanes vènen ... conjuminen les seves canticèles
el públich va rondant
caminen *les casades ... dantse la mà les nòyes casadores*
la fira que a sòl post se dispersava

Vestimenta

trajos virolats y berretines
ròja berretina
lo çarró, el gayato, la çamarra
gorres i bruses de fosquejants colors
llu a l'armilla botons antichs d'argent
vestides com los grans *les canallètes ells sèmblen homenèts y elles donètes*

13. Aquesta i les següents localitzacions a la plaça Major són òbvies, perquè Falp passa a fer una descripció del mercat en *una plaça de pòrtichs rodejada, de senyorial aspecte y gòtica antigó* (p. 186-187).

14. Aquí Falp descriu ara la fira, fora els clos de la vila, al vall del Travesset, dit també vall Fred, per estar encarat al nord.

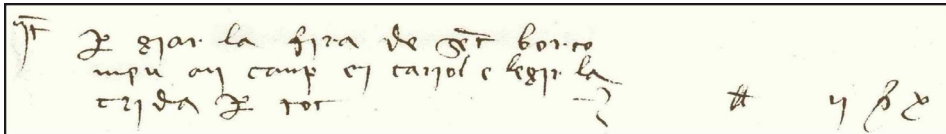
15. *A sota'l Pònt feliça* [la gent gitana] *ha estès son campament* (p. 189).

16. Ara som a la plaça de Sant Joan, on té casa parada l'oncle del metge-poeta, Mn. Rabaça (p. 187).

4. Diumenge 24 d'agost de 1902, Sant Bartomeu

El fet que aquell any la diada Sant Bartomeu fos jornada festiva, devia contribuir, sens dubte, a fer la fira més grossa. Val a dir, però, que aquesta era una fira important entre les que es reunien mensualment a Solsona. Ho era per tradició, car se celebrava si més no des de mitjan segle xv (fig. 2), i per volum de negoci, si un mira les compres de bestiar recollides a la taula 2.

Figura 2. Fragment del *Llibre de comptes* núm. 41, que conté comptes de la clavaria de Solsona, de 1442 a 1460 (Arxiu Comarcal del Solsonès). Aquest full (núm. 59) correspon a 1435. És citat i transcrit per Llorens (1987, p. 159): “Per girar la fira de sent Bertomeu, an Camp e an Corriol, e legir la crida, per tot, II s.[ous] X d.[iners].”

Però només amb això, no n'hi hauria hagut prou. Hi ha un ressort psicològic que fa que les persones defugin la soledat i es busquin les unes a les altres (Casassas, 2000, p. 234). *Lo seu còr tal esbarjo necessita / y calen èstes fires a llur isolament*, escriu Falp i Plana. (p. 187). Com si no es pot entendre el darrer vers de l'estrofa que encapçala aquest treball: *¡tots malehim la fira, però hi tornèm de grat!* No ha d'estranyar, doncs, que un poema signat amb el pseudònim *L'Hermita del Pirineu* i publicat a *Lacetània* (12-IX-1916, p. 3-4) digui: *Tot el veïnat se regira / cad'any per St. Bartomeu; / tothom vá i vé de la fira, / i algú qui tot s'ho remira / camina cinc o sis hores / per tornar-se'n buid i a peu.*

Què ens diu Falp i Plana que hi fa la gent, a fira? Doncs que passegen i baden, els que hi van a passar l'estona; compren i venen, després de discutir preu, els que hi són per fer negoci; però també s'expliquen històries, parlen de les darreres modes i de com els ha anat la collita; es posen al dia de bateigs, casaments i enterraments. Perquè la fira aconsegueix una funció social, facilita que la gent es faci trobadissa, fet molt important en unes contrades de poblament disseminat. Aquestes necessitats de relació personal, en els anys dels desplaçaments a peu, fan que hom trobi inconvenients a fer una llarga caminada per fer cap al mercat setmanal, on trobarà algú que coneixerà, però sí que, en canvi, tindrà més tirada a anar a fira, una vegada al mes, perquè hi trobarà tothom (Bertran, 2000, p. 47).

Figura 3. La fira al vall del Travesset (Arxiu Mas)¹⁷

I, és clar, la mercaderia de la fira és, sobretot, el bestiar: les cabres i les ovelles a la ribera; munió de mules, cavalls i eugues, bous i vaques arrengrerades al vall del Travesset i al firal del Camp; els porcells, l'aviram i els ous, a la plaça perquè en aquesta diada també s'hi fa mercat. Hom hi troba fruita, plats i olles, teles i algun volant. Hi ha parades d'esmolets i homes que venen i adoben paraigües; xarlatans que anuncien els increïbles avantatges de llur mercaderia i el seu preu, també increïble; saltimbanquis que fan captada i gitanes que canten i ofereixen quincalla, mentre els seus homes cerquen ases a bon preu. A la veïna plaça de Sant Joan, venen blat, trumfes i llegum, i, al cóm de la font, hi beuen els bous i els animals de sella, perquè al darrere el manescal no para de ferrar animals. Al firal del camp, *baix l'arbreda dels Caputxins*,¹⁸ es disposen taulats on s'ofereix menjar, conill i moltó a la graella, sang i fetge fregits, i porró de mistela.

Quan el metge Falp ens parla d'on ve la gent a la fira de Sant Bartomeu no fa altra cosa que esbossar-ne una àrea d'atracció extensa: gent de Solsona i de la rodalia (pastors d'Odèn, Canalda, Busa i Gósol), de les comarques veïnes (de Tiurana, de la Segarra, de la vall del Llobregat, de Manresa), tractants de bestiar vinguts de Manresa, de Vic i de Barcelona, gent dels plans d'Urgell i de Lleida, del Montseny i les Guilleries, de la banda de l'Empordà, de Valls, Reus

17. Peu de la fotografia tal com apareix a *Lo Geni Català*, p. 188. Probablement no correspon a la fira de Sant Bartomeu, però sí a l'època del poema, ja que duu data 1905.

18. Falp anomena els Caputxins l'església del capdamunt de l'actual passeig del Camp, tot i que aquesta orde l'abandonà en 1835 quan l'exclaustració; en 1878 fou cedida als claretians, nom pel qual se la coneix avui.

i Tarragona. I a fe que no devia pas exagerar. Ans al contrari, es queda curt. Un cop d'ull a la taula 2, que recull la procedència de qui adquireix bestiar a la fira de Sant Bartomeu, vint anys després, permet de refermar aquesta àrea d'influència i fins i tot d'ampliar-la: hi ha compradors de totes les comarques limítrofes amb el Solsonès, de gairebé totes les de la Depressió Central i àdhuc de més enllà, del Vallès, de Barcelona, del Penedès i del Camp de Tarragona. I val a dir que s'enregistra la presència de negociants de l'Aragó (Fraga i Barbastre) i de Castella (Guadalajara).

Figura 4. Al Camp del Firal (Arxiu Mas)¹⁹

Aquest fet no ha d'estranyar perquè les fires de Solsona eren importants mercats de mules, enmig una àrea de recria que s'estenia de l'altiplà del Solsonès cap a muntanya. Hi havia importants i prestigiosos tractants locals, però també negociants més modestos, que compraven mules sobreanyes (d'1 a 3-4 anys) per fer-les treballar ensems que les ensenyaven –les *afaitaven*, en la terminologia pagesa–, i quan encara els quedaven dents de llet i se'n podia provar l'edat (3-4 anys), les duïen a vendre a fira (Bertran, 2001, p. 68). Falp deixa clar que hi havia negociants de bestiar, en parlar de la vestimenta: *gorres i bruses de fosquejants colors* (fig. 4). I que s'hi anava mudat, perquè feia festa: la gent duïa roba virolada i la canalla anaven vestits com els grans.

19. Peu de la fotografia tal com apareix a *Lo Geni Català*, p. 191. Probablement tampoc no correspon a la fira de Sant Bartomeu, però duu també data 1905.

I, en pondre's el sol, cap a les set de la tarda (*Per la Mare de Déu d'agost, a les set ja és fosc*, perquè a l'estiu les 9 d'ara eren les 7 d'abans), la fira començà a dispersar-se. Però encara hi hagué temps perquè hom ensarriés pa a cal forner, prop de la plaça de Sant Joan, per fer-se amb arnesos a cal baster o per carregar un arreu a cal manyà. Que els dies de fira els menestrals també muntaven parada.

Taula 2. Compres de bestiar a la fira de Sant Bartomeu de Solsona (1903-1922)

caps	bestiar	nom del comprador	població de residència	demarcació	any
1	mular	Benito Vázquez	Fraga	Baix Cinca	1903
1	mular	Juan Anguera	Martorell	Baix Llobregat	1904
1	mular	Martín Fabra	Súria	Bages	1905
4	mular	Juan Anguera	Martorell	Baix Llobregat	1906
2	mular	Eduardo Brufau	Alcarràs	Segrià	1908
9	mular	Domingo Roset	Tarragona	Tarragonès	1912
12	mular	Antonio Galligó	Alcarràs	Segrià	1915
1	asiní	Enrique Leria	Barcelona	Barcelonès	1916
1	asiní	José Porta	Ortedó	Alt Urgell	1916
13	mular	Macario Sobrino	Maranchón	Guadalajara	1916
122	oví	Juan Casas	Olost	Osona (Lluçanès)	1917
2	vacum	Antonio Massot	la Baronia de Rialb	Noguera	1917
2	vacum	Juan Puigpinós	la Baronia de Rialb	Noguera	1917
1	asiní	José Pons	Òdena	Anoia	1917
2	asiní	Isidro Capdevila	Solsona	Solsonès	1917
1	asiní	Pascual Amaya	Barcelona	Barcelonès	1917
3	asiní	Antonio Oliva	Artesa de Segre	Noguera	1917
1	asiní	Antonio Amaya	Barcelona	Barcelonès	1917
2	mular	Fructuoso Llobet	Rubí	Vallès Occidental	1917
3	mular	José Gili	Alcarràs	Segrià	1917
1	mular	Ramon Muntañá	la Torre d'Oristà	Osona (Lluçanès)	1917
2	mular	Francisco Vilá	Tavertet	Osona	1917
12	mular	Juan Argerich	Solsona	Solsonès	1917
1	mular	Montserrat (monestir)	Monistrol de Montserrat	Bages	1917
1	mular	José Cots	Rajadell	Bages	1917
100	oví	Antonio Solé	Solsona	Solsonès	1918
108	oví	Juan Masía	Casserres	Berguedà	1918
2	vacum	Faustino López	Barbastre	Somontano	1918
2	asiní	Pedro Cots	Solsona	Solsonès	1918
3	asiní	Sebastián Amaya	Barcelona	Barcelonès	1918
1	asiní	Alfonso Amaya	Barcelona	Barcelonès	1918
1	asiní	Domingo Marbá	Solsona	Solsonès	1918
1	asiní	Francisco Colilles	Solsona	Solsonès	1918
1	asiní	Indalecio Amaya	Barcelona	Barcelonès	1918
1	mular	Juan Argerich	Solsona	Solsonès	1918
1	mular	Enrique Vall	Gaià	Bages	1918
1	mular	Juan	Viver i Serrateix	Berguedà	1918

caps	bestiar	nom del comprador	població de residència	demarcació	any
252/127	oví / caprí	Antonio Solé	Solsona	Solsonès	1919
262/152	oví / caprí	Antonio Solé	Solsona	Solsonès	1919
65/22	oví / caprí	Antonio Solé	Solsona	Solsonès	1919
52/7	oví / caprí	Jaime Cabiscol	Gironella	Berguedà	1919
61/2	oví / caprí	Juan Vilajosana	Cardona	Bages	1919
231	caprí	Ignacio Cots	Manresa	Bages	1919
2	asíní	José Moncunill	Solsona	Solsonès	1919
2	asíní	Alfonso Amaya	Barcelona	Barcelonès	1919
2	asíní	José Amaya	Barcelona	Barcelonès	1919
1	asíní	Manuel Manzano	Barcelona	Barcelonès	1919
2	asíní	Juan Amaya	Barcelona	Barcelonès	1919
4	asíní	Domingo Marbá	Solsona	Solsonès	1919
1	asíní	Indalecio Amaya	Barcelona	Barcelonès	1919
1	asíní	Marcelino Amaya	Barcelona	Barcelonès	1919
1	asíní	Francisco Fornell	Solsona	Solsonès	1919
1	asíní	Sebastián Amaya	Barcelona	Barcelonès	1919
1	asíní	José Mosella	Solsona	Solsonès	1919
1	asíní	Pedro Cots	Solsona	Solsonès	1919
1	mular	Antonio Solé	Solsona	Solsonès	1919
1	mular	Jaime Bonany	Solsona	Solsonès	1919
1	mular	José Guixé	Fígols [d'Organyà] ²⁰	Alt Urgell	1919
1	mular	Félix Figuera	Subirats	Alt Penedès	1919
4	mular	Pascual Barcons	Biosca	Segarra	1919
1	mular	Juan Calvet	Castellfollit [de Riubregós] ²¹	Anoia	1920
2	mular	Joan Argerich	Solsona	Solsonès	1920
1	mular	Jaime Viadiu	Músser	Alt Urgell	1920
2	mular	Cosme Amorós	Mollerussa	Pla d'Urgell	1920
7	mular	Antonio Gallego	Fraga	Baix Cinca	1920
4	mular	Miguel Viñes	la Granadella	Garrigues	1920
40	porquí	Isidro Aubets	Solsona	Solsonès	1921
30	porquí	R. Jounou	Reus	Baix Camp	1922
1/1	vacum/asíní	Diego Santiago	Barcelona	Barcelonès	1922
1	mular	Mauricio Tarrés	Manresa	Bages	1922
6	mular	José Gili	Massalcoreig	Segrià	1922
1	mular	Santos Amaya	Barcelona	Barcelonès	1922

Font: *Libro-registro que lleva esta Alcaldía [Olius] de los ganados conforme al art. 263 de las ordenanzas de Aduanas vigentes* (AHCS, *Fons de l'Ajuntament d'Olius*, núm. 51) i del *Registro especial de Ganadería [de l'Ajuntament de Solsona] para el cumplimiento del artículo 263 de las Ordenanzas de Aduanas del 15 de Octubre de 1894* (AHCS, *Fons de l'Ajuntament de Solsona*, núm. 156).

20. L'anotació al llibre-registre només fa referència a Fígols. Davant el dilema de triar entre Fígols d'Organyà i Fígols de les Mines (Berguedà), s'ha optat pel primer de tots dos, més proper a Solsona, per a no magnificar l'àrea d'influència de la fira, malgrat que l'oportunitat de relacionar-la amb l'activitat minera era temptadora.

21. L'anotació al llibre-registre només consigna Castellfollit com a població de residència. Davant la disjuntiva d'escollir entre Castellfollit de Riubregós (Anoia) i Castellfollit del Boix (Bages), s'ha preferit el primer d'ambdós, per la mateixa raó de proximitat.

Bibliografia

- BARTRINA, Enric; MARCEL COROMINES (2001). “La nova edició de la topografia mèdica de Solsona i districtes adjacents de Josep Falp i Plana”. *Gimbernat: revista catalana d'història de la medicina i de la ciència* [Barcelona], núm. 34, p. 147-164.
- BERTRAN, Enric (2000). “La fira de l'Empelt, tot seguint l'empremta de Pau Vila”. *Treballs de la Societat Catalana de Geografia* [Barcelona], núm. 49, p. 41-49.
- (2001). “La fira de la Torregassa: una fira ramadera i una fira de camp”. *Treballs de la Societat Catalana de Geografia* [Barcelona], núm. 51, p. 57-81.
- (2003). “Les fires de Solsona en el temps”, dins BARTRINA, Enric; ENRIC BERTRAN; JORDI TÀSIES. *50 anys de Fira. Sant Isidre*. Solsona: Consell Comarcal del Solsonès.
- CASASSAS, Lluís (2000). *Fires i mercats a Catalunya*. Barcelona: Societat Catalana de Geografia [1a ed. Edicions 62, 1978].
- CORBELLA, Jacint (1984). “Josep Falp i Plana (1873-1913), metge i poeta del Bages i del Solsonès”, dins *Actes de la XXVI Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*. Manresa: Centre d'Estudis del Bages, vol. 1, p. 213-220.
- ESCODÉ, Manuel M.; JOSEP M. CALBET; JACINT CORBELLA (1995). “Consideracions sobre la medicina del segle XIX al Solsonès”, dins *Història de la medicina al Solsonès*. Solsona: Caixa de Catalunya, p. 43-48.
- FALP, JOSEP (1906): *Lo Géni Català*. Barcelona: Tipografia de Manuel Tasis.
- (2000): *Topografia mèdica de Solsona y distritos adyacentes*. Solsona: Ajuntament de Solsona [versió en català de l'edició original en castellà, de 1901, amb pròleg de Joan Obiols].
- GUERRERO, Lluís (2000). “El pensament del metge Josep Falp i Plana (1873-1913), a partir de l'obra *Lo geni català*”. *Gimbernat: revista catalana d'història de la medicina i de la ciència* [Barcelona], núm. 33, p. 183-202.
- LLORENS, Antoni (1987). *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya*. Lleida: Virgili & Pagès, 2 vols.
- MISTRAL, Frederic (1979). *Mireia*. Barcelona: Selecta [1a ed. en català: IEC, 1917].
- SEUBASEMBRADA, Martí (1931). “Les típiques fires de Solsona”. *El Correo Catalán*, 6 de setembre, p. 3-4 [reedit a *L'Abella d'or a les contrades de Lleida*, 1931, Barcelona: Altés].
- TORT, Joan (1991). “Materials per a una interpretació geogràfica del poema ‘Canigó’, de Jacint Verdaguer”. *Treballs de la Societat Catalana de Geografia* [Barcelona], núm. 31, p. 153-166.
- VILA, Pau (1963). “La fira de Verdú”, dins *Visions geogràfiques de Catalunya*, Barcelona: Barcino, vol. II, p. 151-159 [reedició dels articles publicats a *La Publicitat* l'1 i el 7-VI-1932].